

ФУНКЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ЯК НАУКИ ТА ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ*Розглянуто основні ознаки, методи та функції бухгалтерського обліку як науки та практичної діяльності*

Постановка проблеми. Питання визнання бухгалтерського обліку наукою постало на теренах України, яка входила до складу Російської Імперії, більше ніж 100 років тому. До цього часу серед науковців не існує згоди з цього питання. Одні стверджують, що бухгалтерський облік є наукою, інші – що це лише прикладна частина науки економіки, галузь застосування наукових знань. Дане питання залишається все ще не вирішеним, оскільки жодна із сторін не може переконати іншу у істинності своїх тверджень. Але разом з тим це питання є досить важливим на сучасному етапі розвитку облікової системи в Україні. Від того, чи визнають бухгалтерський облік наукою, чи ні – залежить майбутнє української системи бухгалтерського обліку. Яка позиція буде домінуючою в якості вихідної точки в розвитку обліку, в такому напрямі він і розвиватиметься. Гіпотезою дослідження є твердження, що статус науки дасть поштовх до більш фундаментальних та концептуальних досліджень в порівнянні з простим вирішенням практичних питань обліку. Проте слід зазначити, що бухгалтерський облік є не лише наукою, а і практичною діяльністю, що зумовлює його особливості. На нашу думку, саме це засвідчує актуальність теми дослідження.

Мета дослідження. Метою дослідження є визначення основних ознак та відмінностей між бухгалтерським обліком як наукою та галуззю застосування наукових знань і обґрунтування правомірності обліку називатися наукою.

Викладення основного матеріалу дослідження. За останні 200 років виникло чимало нових наук, більшість з яких зараз посідає чільне місце в системі суспільного знання. Такі дисципліни, як соціологія, психологія, менеджмент, маркетинг зараз викладаються майже у кожному вищому навчальному закладі і є загальнонавчаними науками нашого часу. Окрім того, вони є також і видами діяльності людини, які існують тривалий період часу, проте як науки, сформувались відносно нещодавно: соціологія – 1842 р. [9], психологія – 1879 р. [8], менеджмент – ХХ ст. [7], маркетинг – ХХ ст. [6]. Попри відносну "молодість" зазначених сфер наукового знання, ніхто не сперечається щодо їх претензій на звання науки, цей факт всіма визнається. Але постає питання: чому бухгалтерський облік, який існує не менший, а то й більший період часу, аніж вище згадані науки, таким не визнається й досі?

Бухгалтерський облік існує з того часу, як тільки людина почала здійснювати усвідомлену діяльність – полювання, збирання, наскельні написи. Вже тоді існували знаряддя праці,

які людина зберігала та охороняла від інших і, відповідно, контролювала їх наявність та кількість, фіксуючи це у пам'яті. Можна стверджувати, що вже в той час зародилися протооснови обліку як сфери людської діяльності. "Загалом серед вчених не існує єдиного підходу щодо виникнення бухгалтерії. Їх думки розділились на наступні: 6 тис. років тому, тобто тоді, коли почалася цілеспрямована реєстрація фактів господарського життя; близько 500 років тому, коли вийшла відома в усьому світі праця Луки Пачолі і почалося письмове обґрунтування обліку; 100 років тому, коли з'явилися перші теоретичні розробки" [2, с. 11]. Як бачимо, письмове підтвердження бухгалтерської практики датується періодом у 6 тис. років. Безперечно, це є досить тривалим періодом часу і з цим важко сперечатися. Паралельно існували і такі види діяльності як менеджмент, маркетинг – вони проявлялися в управлінні домашніми господарствами, в торгівельній діяльності купців. Також існували психологія, соціологія та багато інших гуманітарних наук. Всі вони були об'єднані філософією, з якої ж пізніше і виділились в самостійні галузі знань.

Що ж до другого підходу вчених щодо виникнення бухгалтерії після початку її літературного викладення близько 500 років тому, то і тут можна знайти паралель із згаданими науками. Найбільш ранніми свідченнями подвійної бухгалтерії вважаються облікові книги генуезької комуні, датовані 1340 р.; облікові книги компанії Фіні за 1296 р. і компанії Фароллі за 1299 р.

Книги генуезької комуні за 1340 р., повністю збереглися до наших днів [2, с. 11], що є письмовим свідченням існування практичної бухгалтерії.

Такі ж письмові докази існування соціології та психології можна знайти у філософських творах та трактатах філософів. Щоправда в їх працях не відокремлюються ці сфери знання, а залишаються під егідою філософії аж до ХVІІІ ст. Термін "соціологія" вперше ввів у науковий оборот Огюст Конт в праці "Курс позитивної філософії" (1842 р.). А у 1879 р. німецький психолог В. Вундт відкрив у Лейпцігу першу лабораторію експериментальної психології.

Як бачимо, докази практичної діяльності як обліку, так і гуманітарних наук існують, існують також і письмові підтвердження тому. Але бухгалтерський облік як наука, на жаль, визнаний далеко не всіма науковцями.

Для того, щоб визначити причини цього, потрібно спочатку з'ясувати, що ж таке наука взагалі (табл. 1).

Таблиця 1. Визначення поняття "наука" у словниках

№ з/п	Визначення	Джерело
1	Наука – сфера людської діяльності, функція якої – вироблення та теоретична систематизація об'єктивних знань про дійсність; одна із форм суспільної свідомості; включає як діяльність по отриманню нового знання, так і її результат – знання, що лежать в основі наукової картини світу; визначення окремих галузей наукового знання	http://www.onlinedics.ru/slovar/bes/n/nauka.html
2	Наука – одна із сфер людської діяльності, функцією якої є вироблення і систематизація знань про природу, суспільство і свідомість	http://www.onlinedics.ru/slovar/log/n/nauka.html
3	Наука – система знань про закономірності розвитку природи, суспільства та мислення	http://www.onlinedics.ru/slovar/ojevov/n/nauka.html
4	Наука – система знань про закономірності в розвитку природи, суспільства та мислення про способи планомірного впливу на навколишній світ	http://www.onlinedics.ru/slovar/ushakov/n/nauka.html
5	Наука – сфера діяльності вироблення і теоретичної систематизації об'єктивних знань про дійсність, одна із форм суспільної свідомості, що включає діяльність по отриманню знань, а також її результат – знання, що лежать в основі наукової картини світу	http://www.slovari-online.ru/word/исторически-й-словарь/наука.htm
6	Наука – сфера людської діяльності, функцією якої є вироблення та теоретична систематизація об'єктивних знань про дійсність	http://www.slovari-online.ru/word/политический-словарь/наука.htm
7	Наука – система знань про закони природи, суспільства, мислення. Науки розрізняють: за характером предмета дослідження (природничі, технічні, гуманітарні, соціальні та ін.); за способом збору даних та рівня їх узагальнення (емпіричні, теоретичні, фундаментальні); за методом дослідження (номотетичні, ідеографічні); за ступенем практичного застосування (чисті, прикладні)	http://www.slovari-online.ru/word/социологический-словарь/наука.htm
8	Наука – особливий вид пізнавальної діяльності, що направлений на вироблення об'єктивних, системно організованих та обґрунтованих знань про світ	http://www.slovari-online.ru/word/философский-словарь/наука.htm

Як бачимо, основні визначення поняття “наука” ґрунтуються на таких критеріях: 1) сфера людської діяльності; 2) система знань про розвиток природи, суспільства та мислення. Ми вже зазначали, що бухгалтерський облік є практичною сферою діяльності

людини вже достатньо довгий період часу, тобто першому критерію науки відповідає. Також бухгалтерський облік є системою знань про розвиток суспільства та мислення.

В процесі розвитку обліку виникали різні облікові теорії (табл. 2).

Таблиця 2. Облікові теорії та школи в працях різних авторів [2, с. 319]

Автор	Облікові теорії
1	2
Галаган А.М. Учебник счетоведения. – М.: “Общее счетоведение”. Ч. I, 1916	<ul style="list-style-type: none"> • Балансова • Мінова • Юридична • Економічна • Теорія Л. Гомберга
Гальперин Я.М. Учебник балансоведения (методы учета на основе баланса) Часть I. Изд. Практического счетоводного Института им. Г. Зиновьева. Тифлис, 1926. – 288 с.	<ul style="list-style-type: none"> • Схоластична • Персоналі стична • Мінова • Школа рахунків господарських явищ • Двох рядів • Позитивна • Школа балансу
Гуляев А.И. Начала коммерческого счетоводства. 1913	<ul style="list-style-type: none"> • Економічна • Правова • Балансова • Математична • Філософська
Маздоров В.А. История развития бухгалтерского учета в СССР (1917-1972 гг.). М. “Финансы”, 1972. – 320 с.	<ul style="list-style-type: none"> • Правова • Мінова • Теорія двох рядів або математична • Логічна

Теорією в широкому розумінні називається сукупність взаємопов'язаних принципів (концепцій), визначень і суджень, що формують систему уявлень про явища, яка дозволяє ці явища пояснювати і попереджувати [2, с. 314]. “Під теорією обліку слід розуміти вчення про узагальнений досвід (практику), що формулює наукові принципи і методи, які дозволяють узагальнити і пізнати названі процеси та явища, проаналізувати вплив на них різних факторів і запропонувати заходи з використання їх в практичній діяльності людей” [1, с. 53]. Відповідно, облікова теорія – це сукупність концепцій, суджень, принципів та положень, що формують уявлення про факти господарського життя та дозволяють пояснити, “яким чином певні символи, що відповідають окремим фактам господарського життя, можуть бути використані апаратом управління та іншими особами для висновків і оцінки минулих і майбутніх подій” [2, с. 315].

Таким чином, бухгалтерський розвиток спонукає вчених до розумової рефлексії та виведення пояснень причин та закономірностей розумового співставлення

фактів господарського життя із певними розумовими категоріями та образами, які з ними асоціюються та відповідають їм.

Можемо стверджувати, що бухгалтерський облік відповідає критеріям науковості, що впливають із визначення поняття “наука”, а, відповідно, і заслуговує на звання науки.

Проте бухгалтерський облік є досить специфічною наукою. Його особливість полягає в тому, що він є одночасно і наукою і сферою застосування наукових знань. Але попри таку специфіку необхідно розрізнати ці дві його складові, тому з'ясуємо особливості бухгалтерського обліку як науки та як галузі застосування наукових знань.

Для того, щоб провести чітку межу між бухгалтерським обліком як наукою і як галуззю наукових знань, потрібно визначити точку розмежування науки та практики. Таке розмежування можна провести на основі основних форм буття науки та практики (рис. 1).

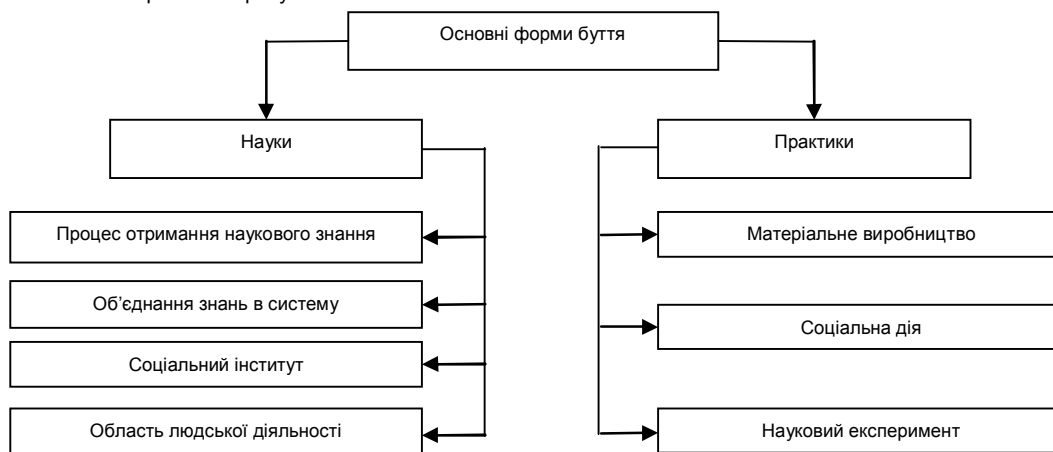

Рис. 1. Основні форми буття науки та практики [на основі 4, с. 12-15]

Проведемо паралель основних форм буття науки із формами буття бухгалтерського обліку та визначимо спільні і відмінні риси.

Перша форма буття науки. Це складний суперечливий процес отримання нового знання. Аналізуючи історію бухгалтерського обліку ми бачимо, що вона насичена різноманітними підходами щодо трактування як господарських процесів, так і основних бухгалтерських понять. Досить лише згадати кількість облікових теорій та їх

різноманітність у трактуванні функцій, завдань та об'єктів обліку. Така диференціація поглядів пояснюється складністю облікової науки та широким спектром поглядів на основні її складові, що і безперечно породжує різні напрями та способи дослідження. Все це спричиняє постійний безперервний і складний пошук нових знань.

Друга форма буття науки. Результатом процесу отримання наукових знань є об'єднання отриманих знань в цілісну органічну систему, що розвивається. З початком

літературного етапу розвитку обліку починаються перша спроби систематизації та впорядкування нагромаджених знань. Робляться перші спроби класифікації господарських операцій та розробляються рекомендації щодо організації та ведення техніки бухгалтерського обліку для купців.

Третя форма буття науки. Наука – це соціальний інститут із своєю інфраструктурою: організація науки, наукові установи, професійні об'єднання вчених. Бухгалтерський облік як наука створювався і розвивається у так званих наукових школах. Наукова школа – це об'єднання вчених, що дотримуються однієї або схожої точки зору з приводу теперішнього стану науки та подальших перспектив її розвитку на базі певної наукової установи чи окремого її підрозділу. Сьогодні в Україні існують та функціонують такі наукові бухгалтерські школи, як Житомирська, Київська, Тернопільська, Харківська, Одеська та ін. Також проводяться наукові конференції, семінари як на державному, так і на міждержавному рівнях присвячених проблемам та перспективам подальшого розвитку бухгалтерського обліку.

Четверта форма буття науки. Особлива область людської діяльності та важливий елемент культури. Саме існування бухгалтерського обліку породжує роздуми вчених про його суть, значення та майбутнє, тобто це вже є сфера розумової діяльності людини. Але, окрім того, облік також є і сферою практичної діяльності людини. Отож перейдемо до розгляду основних форм буття бухгалтерського обліку, як виду людської практичної діяльності.

Перша форма буття практики. Матеріальне виробництво (праця), видозміна природи, природного буття людини. Природа – це все те, що нас оточує. Природа включає також культуру – тобто "штучну природу", створену людиною. Бухгалтерський облік є незамінним елементом у складі існуючого механізму практичної людської діяльності. Без бухгалтерського обліку зараз неможливо уявити будь-яку виробничу діяльність людини, оскільки саме облік формує та забезпечує інформаційну базу для прийняття управлінських рішень. Нарешті облік є безпосередньо практичною діяльністю людини, професією.

Друга форма буття практики. Соціальна дія – видозміна суспільного буття, зміна існуючих соціальних відносин.

Суспільне буття включає не лише фізичне буття суспільства як сукупності біологічних істот, але і духовне буття. Тобто це система поглядів на життя в цілому та певні окремі його складові – смерть, життя, віра, етика, розуміння політичних, економічних та культурних процесів, що відбуваються в суспільстві на певному етапі його розвитку. Бухгалтерський облік безперечно впливає на розуміння економічних процесів, оскільки однією з його функцій є інформативна функція. Якщо ж звернутися до тези Карла Маркса про те, що буття визначає свідомість, то можна стверджувати, що бухгалтерський облік як практична діяльність визначає духовні цінності конкретної соціальної групи суспільства – бухгалтерів.

Третя форма буття практики. Науковий експеримент – активна (на відміну від спостереження) діяльність, в процесі якої дослідник штучно створює умови, що дозволяє йому досліджувати ті властивості об'єкта, які його цікавлять. На практиці в обліку такі штучні умови насправді створюються – це система рахунків обліку, Положення (стандарты) бухгалтерського обліку, кодекс професійної етики бухгалтерів. Це все створює певні специфічні умови, крізь призму яких бухгалтер фіксує факти господарської діяльності підприємства, формує про них інформацію та надає її користувачам у відповідній формі. Тобто на практиці бухгалтерський облік виступає певною оболонкою, однією із сфер життя підприємства, у якій, відповідно до встановлених правил, здійснюється фіксація інформаційної складової діяльності підприємства.

Таким чином, ми визначили, що бухгалтерський облік існує як наука і як практична діяльність людини згідно з відповідними філософськими категоріями, а також розкрили зміст цих форм буття.

Наступне завдання, яке перед нами стоїть – визначення межі, яка розділяє бухгалтерський облік на науку та сферу застосування наукових знань, тобто практичну діяльність. Вирішення цього завдання дасть змогу визначити основні відмінності в методології обліку-науки та обліку-практики.

Розмежувати бухгалтерський облік на науку та практичну діяльність можна виходячи із наступних основоположних елементів (рис. 2).

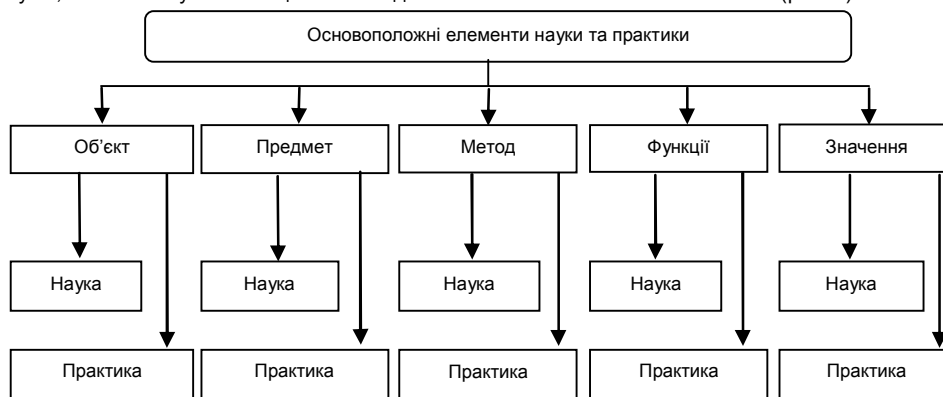

Рис. 2. Основоположні елементи розмежування бухгалтерського обліку на науку та практику

Об'єктом пізнання визначаються ті зв'язки, відносини, властивості реального об'єкту, які можуть бути включені у процес пізнання. Будь-який об'єкт пізнання – це певна сукупність властивостей і відносин, яка існує об'єктивно, незалежно від дослідника [5, с. 53]. Оскільки, будучи і наукою, і практичною галуззю застосування знань, бухгалтерський облік в цих іпостасях має один і той самий об'єкт пізнання – явища та процеси, що мають відношення до діяльності підприємства. Тобто це є господарські засоби, джерела їх утворення, господарські процеси та їх результати. Проте, різниця в об'єктах пізнання все ж таки існує. Точніше навіть не різниця в самих об'єктах, а часова різниця попадання цих об'єктів в поле зору дослідника. Так, на практиці обліковуються ті об'єкти, які теорія знає і які їй відомі. Завдання ж теорії – розробляти методику обліку тих об'єктів, що ще не відомі практиці, тобто нових. Складається така ситуація, що практика "відстає" від теорії на той проміжок часу, що потрібен для наукової "адаптації" нового об'єкта до практичної діяльності. Як приклад

можна привести працівників підприємства. Їх ніколи не обліковували, а зараз постало питання про те, що все ж працівники є фактором виробництва, але не безпосередньо самі працівники, а їх вміння та навички, знання. Тобто на практиці цей об'єкт ще не обліковується, а в теорії вже розробляються методики обліку людського капіталу.

Предметом дослідження виступають певні властивості та характеристики об'єкта, що цікавлять дослідника. Так, предметом бухгалтерського обліку як практичної діяльності є сукупність методичних основ відображення на рахунках обліку господарських засобів, джерел їх утворення та результатів діяльності. Тобто на практиці предметом є правильне віднесення об'єкту обліку на певний рахунок, що раніше вже був розроблений. Предметом науки виступає, по-перше, те, що має відобразитися в обліку, а, по-друге, – яким чином і де саме. Тобто наука зосереджує свою увагу на тому, що відносити до об'єктів, які підлягають відображенню в

системі бухгалтерського обліку підприємства, вона повинна визначити чи є доцільним відображення цього об'єкта і що це дасть, який ефект це спричинить. Також наука займається тим, яким чином відобразити в обліку конкретний об'єкт – за якими правилами та за якою методикою. Відповідно наука займається і безпосереднім розробленням такої методики. Але цим предмет науки не обмежується. Предметом також виступає розробка таких методів та способів обліку, які максимально будуть сприяти об'єктивному висвітленню інформації та максимально захищати майно власника.

Різниця між бухгалтерським обліком як наукою та як практичною діяльністю полягає і в методології дослідження, які вони застосовують (рис. 3).

Методологія бухгалтерського обліку як науки застосовує загальнонаукові методи пізнання дійсності. Кожен із цих методів дає змогу визначити та усвідомити певні характеристики об'єкту та зафіксувати їх у пам'яті в конкретних образах. Хоча й Кант наполягав на тому, що людина не здатна пізнати справжньої суті речей, оскільки ми бачимо лише проєкцію сутності, яку, в свою чергу, теж сприймаємо крізь призму власного розуміння категорій, але завданням науки є пізнання сутності речей. Тому застосовуючи максимально можливу кількість наукових методів дослідження ми можемо максимально достовірно та точно передати сутність об'єкта дослідження за допомогою формалізованих мовленнєвих законів, спираючись на логіку мислення.

Практика ж передбачає інші цілі, а тому і застосовує інші методи у своїй методиці. Бухгалтерський облік як практична діяльність повинен забезпечити відображення усіх господарських засобів, джерел їх утворення та

результатів діяльності на рахунках обліку. Тому всі методи направлені на те, щоб забезпечити фіксацію усіх об'єктів, що мають бути відображені в обліку і відповідно їх відображення на призначених для цього рахунках.

Наступною ознакою розмежування обліку на науку та практику є функції, які вони виконують. Пропонуємо розглянути їх через призму методів. Наукові методи спрямовані на те, щоб дослідити не лише матеріальні чи нематеріальні сторони об'єкту, а й визначити закони та закономірності, за якими ці об'єкти існують, а також категорії, що їх позначають. Завданням науки про облік також є визначення тенденцій до зміни сутнісної структури бухгалтерських категорій, оскільки вони позначають об'єкти, значення та роль яких з часом змінюється, а відповідно і змінюється розуміння їх сутності.

Відповідно до цілей практичної діяльності, облік застосовує цілком визначені способи та прийоми, які дозволяють виконати покладені на нього завдання, а саме: визначити наявність таких об'єктів (первинне спостереження); дати їм вартісну оцінку, оскільки це є однією із вимог відображення в системі обліку (вартісне вимірювання); визначення основних характеристик об'єкта та віднесення його на відповідний рахунок, де групуються подібні об'єкти (групування та систематизація); надання узагальненої інформації про об'єкти, що обліковуються (підсумкове узагальнення).

Розуміння бухгалтерського обліку як науки та практичної діяльності дасть змогу розуміти облік ширше, аніж просто реєстрацію фактів господарського життя і зробить можливим відкриття нових можливостей бухгалтерського обліку бути корисним суспільству.

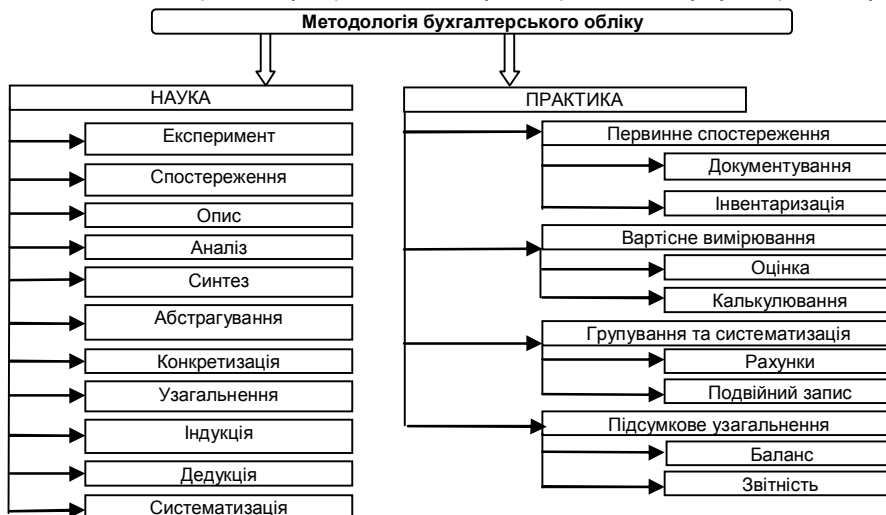

Рис. 3. Методи бухгалтерського обліку

Завданням науки є пояснення дійсності та реальності, в якій людина перебуває. Так, наука бухгалтерський облік розробляє та пояснює ті способи та прийоми, за допомогою яких здійснюється реєстрація фактів господарського життя. Наука повинна виявляти тенденції розвитку явища та прогнозувати напрями його трансформації у майбутньому. Разом з тим, також має визначити об'єкт, предмет та методи свого дослідження,

які вже не виконують свого призначення – відповідно повинна їх вилучати із використання або ж трансформувати та актуалізувати їх таким чином, щоб вони були придатні до використання в нових умовах. Тобто значення науки для суспільства полягає в тому, що вона розробляє основу, на якій базується практична діяльність людини. Таким чином, бухгалтерський облік наука повинен виконувати такі функції (рис. 4).

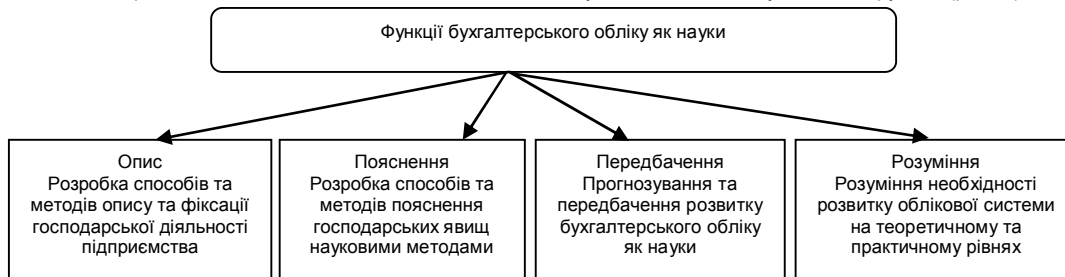

Рис. 4. Функції бухгалтерського обліку як науки

Значення ж обліку як практики для суспільства проявляється у його функціях (рис. 5).

Тобто облік накопичує, систематизує та надає інформацію для прийняття рішень керівництвом підприємства. Але облікова інформація також є корисною і для зовнішніх користувачів, таких як фінансово-кредитні установи, інвестори, держава. Здійснюючи безперервний збір інформації облік цим самим контролює усі господарські процеси підприємства та рух його активів, що забезпечує власника від розкрадання його майна. Результатом обліку є оцінка діяльності підприємства, яка здійснюється шляхом

порівняння даних на початок та на кінець звітного періоду. Результатом може бути прибуток чи збиток, збільшення чи зменшення активів, зобов'язань та капіталу.

Різниця в методології науки та практики полягає у застосуванні різних методів дослідження. Це пояснюється тим, що наука вирішує завдання теоретичного, методологічного характеру, а практика – практичного характеру, тобто вирішення конкретних ситуацій з практичної діяльності бухгалтерів. Саме різні цілі науки та практики обумовлюють використання різних методів.

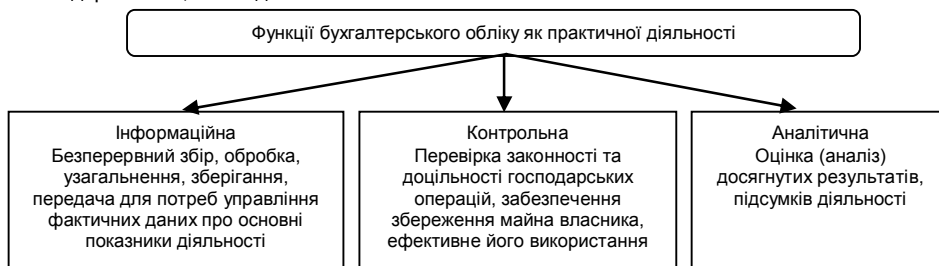

Рис. 5. Функції бухгалтерського обліку як практичної діяльності [3, с. 22]

Висновки та перспективи подальших досліджень.

На підставі розгляду поняття науки та її основних ознаки нами було доведено, що бухгалтерський облік відповідає усім критеріям науки і виконує усі її функції – опис, пояснення, передбачення, розуміння. Підкреслено специфіку бухгалтерського обліку, яка полягає в тому, що він одночасно є наукою і практичною діяльністю, галуззю застосування наукових знань. Доведено відмінності бухгалтерського обліку як науки та як практики на основі аналізу: ознак науки; форм буття науки і практики; основоположних елементів науки і практики, таких як об'єкт, предмет, методи, функції та суспільне значення.

Список використаної літератури:

1. *Бутинець Ф.Ф.* Бухгалтерський облік: роздуми вченого / Ф.Ф. Бутинець. – Житомир: ПП “Рута”, 2001. – 100 с.
2. *Бутинець Ф.Ф.* Історія бухгалтерського обліку. В 2-х частинах. Ч.І: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 7.050.106 “Облік і аудит” / 2-е вид., доп. і перероб. / Ф.Ф. Бутинець. – Житомир: ПП “Рута”, 2001. – 512 с.
3. *Бутинець Ф.Ф.* Теорія бухгалтерського обліку: Підручник для студентів спеціальності 7.050106 “Облік і аудит” вищих навчальних закладів. / 3-є вид., доп. і перероб. / Ф.Ф. Бутинець. – Житомир: ПП “Рута”, 2003. – 244 с.
4. *Кохановский В.П.* Философия науки. Учебное пособие / В.П. Кохановский, В.И. Пржиленский, Е.А. Сергодеева. – Москва: ИКЦ “МарТ”, Ростов н/Д: Издательский центр “МарТ”,

2005. – 496 с. (Серия “Учебный курс”) 5. *Малюга Н.М.* Бухгалтерський облік в Україні: теорія й методологія, перспективи розвитку: монографія / Н.М. Малюга. – Житомир: ЖДТУ, 2005 – 548 с.
6. *Маркетинг: конспект лекцій* [Електронний ресурс] / Логінова Е.Ю., Швайко І.Г., Егорова М.М. – режим доступу: http://fictionbook.ru/author/elena_yurevna_loginova/marketing_konspekt_lekcij/read_online.html?page=1
7. *Менеджмент как наука и искусство* [Електронний ресурс] / Кучерова Е.Н. – режим доступу: http://www.kycherova.ru/stanovlenie_razvitie_ponyatie_men/menagement_nauka_iskusstvo/index.html
8. *Психология* [Електронний ресурс] / Макарова И.В., Михайленко О.И. – режим доступу: <http://krip.kbsu.ru/ps/glava1.html>
9. *Социология* [Електронний ресурс] / Шафранов-Куцев Геннади Филиппович. – режим доступу: <http://www.old.kspu.ru/ffec/soc/soc1.html>

БОНДАРЧУК Віталій Вікторович – аспірант кафедри бухгалтерського обліку, асистент кафедри політичної економії та міжнародної економіки Житомирського державного технологічного університету

Наукові інтереси:

- проблеми міжнародної економіки;
- історія бухгалтерського обліку;
- філософія обліку;
- наукові дослідження в бухгалтерському обліку